

פרשת שמיני: חנוכתיים

חלקה הראשון של פרשת שמיני מתאר את יום חנוכת המשכן והשראת השכינה בו. זו אינה הפעם הראשונה שבה מתוארת השראת השכינה במשכן. בסוף ספר שמות, אחרי תיאור הקמת המשכן בפרשת פקודי, מתואר המעמד שבו כיסה ענן ה' את אהל מועד "וכבוד ה' מלא את המשכן". יש לברר מה היחס בין שני התיאורים הללו. האם אלו שני תיאורים של אירוע אחד, או שמא מדובר בשני מאורעות שונים? אם מדובר באירוע אחד, צריך להבין מה הסיבה לתאור השונה בשני המקומות, ואם מדובר בשני מאורעות, יש להבין מה היחס ביניהם, מדוע נצרך השני אחרי הראשון ומה המשמעות של הכפילות הזאת להבנת אופיה של השראת השכינה במשכן. בין כך ובין כך יוביל אותנו העיון לבירור משמעותה של הכפילות, שהרי גם אם מדובר באירוע אחד שמתואר פעמיים בשתי גישות כה-מרוחקות, וגם אם מדובר בשני מאורעות נפרדים במהלך ימי חנוכת המשכן, יש בכך כדי להעיד על קיומם של שני אופני השראת השכינה שונים לגמרי זה מזה.

הגישה המאחדת גורסת כי יום הקמת המשכן בידי משה רבנו בספר שמות ויום השראת השכינה בו בספר ויקרא חד הם, הוא היום השמיני למילואים, שחל בראש חודש ניסן.¹ הגישה המפרידה גורסת שמשה כילה להקים את המשכן בראש חודש ניסן, שמונת ימי המילואים החלו ביום הזה, ונסתיימו בשמיני בניסן, שבו מתו נדב ואביהוא ובו ירדה האש על המזבח, כמתואר בפרשתנו.² הגישה המאחדת סוברת שהשראת השכינה התרחשה כולה חלה ביום אחד, ותאור הענן ששרה על המשכן בספר שמות מטרים את אשר עתיד לקרות בסיומו של תהליך הקמת המשכן וקידוש הכהנים, ויפורט בוויקרא, בפרשת היום השמיני. לעומת זאת, הגישה המפרידה סוברת שהשראת הענן התרחשה בתחילת תהליך ההקמה בכ"ג אדר או בא' ניסן, וירידת שכינה התרחשה כעבור שמונה ימים, בר"ח ניסן או בשמיני בו, בהתאמה.³

נניח לשאלה הכרונולוגית ונעבור לדון בשאלת המהות: מה בין השראת השכינה בפרשת פקודי לזו שבפרשת שמיני? בפרשת פקודי, היא התרחשה בדרך של מילוי הענן את המשכן, ובפרשת שמיני היא נעשתה בדרך של בדרך של ירידת האש על המזבח. בפרשת פקודי היא התרחשה כתוצאה או כתגובה למעשי הקמת המשכן על ידי משה רבנו, ואילו בפרשת שמיני היא התרחשה כתוצאה או כתגובה לעבודת הקרבנות של אהרן.

התיאור של פרשת פקודי מסתיים בכך שעם הקמת המשכן אי אפשר היה עוד להכנס אל המשכן, מפני שהוא היה מלא בענן ה'. כל מלאכת הקמת המשכן נועדה איפוא ליצור מקום לשכינה, וכאשר המבנה הזה ממלא את תפקידו והשכינה שורה בו, לא נותר שם עוד מקום לאדם. לעומת זאת, המשכן של היום השמיני, המשכן של אהרן ובניו הכהנים, מלא במעשי האדם, בפעילות אנושית.⁴ הנוכחות הא-להית בו באה לידי ביטוי בקבלת הקרבנות, באש היורדת על המזבח ומשתלבת לתוך מעשי האדם.⁵

אפשר לזהות את ההבדל בין שני סוגי השראת השכינה עם ההבדל בין הנהגת משה ואהרן עצמם. משה רבנו, כפי שהתבאר כבר בסיפור יציאת מצרים ומעמד הר סיני, מבטא הנהגה נבדלת ונשגבה, ואילו הנהגת אהרן הכהן היא הנהגה מעורבת ו"עממית". בנוסף אחר, אפשר להקביל את שני סוגי ההתגלות לשתי תפיסות בנוכחות ה' בעולם: ההתגלות של פרשת פקודי מבטאת טרנסצנדנטיות: א-ל שמעבר לבריאה, נורא ונשגב, "סובב כל עלמין או: "מסתתר בשפירי חביון". ההתגלות של פרשת שמיני מבטאת אימננטיות: א-ל שבתוך הבריאה, "ממלא כל עלמין", "ה' צלך על יד ימינך".

¹ רש"י לויקרא ט' א', רמב"ן, שמות מ' ב' על פי הספרא.

² דעת הראב"ע, הפירוש הארוך לשמות מ' ב'. וויקרא ט' א', וכדעת רבי עקיבא בספרי לבמדבר ט' ו'. וסוכה כה ע"ב, שבני אהרן מתו שבוע לפני פסח ולכן אחיהם היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח. שתי השיטות נתבארו בפירושו הר"א מזרחי לויקרא ח' ב' ו-ט' א'.

³ לדעת רמב"ן, בכ"ג אדר ובא' ניסן. ועי' בגור אריה לויקרא ח' שדך בדבריו ובחולקים עליו באריכות. המחלוקת אודות לוחות הזמנים נמשכת גם לשאלת סדר התורה. האם הציווי למשה על הקרבנות שבפרשות ויקרא-צו היה לפני היום השמיני או אחריו.

⁴ במדרש שאלו על הסתירה בין ה

⁵ ספרי זוטא, לבמדבר ז' א': "משה נתקדש בענן כל שבעה ... אהרן ובניו נתקדשו בשמן וברם".

שתי התפיסות הללו אינן סותרות זו את זו אלא משלימות זו את זו. הן מבחינה רעיונית: אפשר לחשוב ולהאמין בשני האופנים, והן מבחינה מעשית: עבודת ה' יכולה להתקיים בשתי הדרכים. יכול אדם לומר: הקב"ה נשגב, אני יכול לעמוד בהכנעה, באימה וביראה מבלי יכולת לגשת אל הקודש פנימה. ויכול אדם לומר: הקב"ה קרוב לכל קוראיו, ואני חש שאני מוזמן לעבדו, לשתפו בעולמי, ולשבת בבית ה' כל ימי חיי.